

Az oktatási inklúzió eredete és hazai értelmezése

Az oktatási inklúzió fogalmának eredete

A szó eredetileg a XVII. századi latin *includere* kifejezésből eredeztethető, mely jelentése: *tartalmaz*. A befogadásra tehát így utalhat a szó eredete. Azonban ahelyett, hogy további időt szentelnénk a szó kialakulásának a történetére, érdemesebb azzal foglalkozni, hogy mikor is került az „inklúzió” szó a pedagógia tudományágába. Nem titkolt tény, hogy főként politikai, szociálpolitikai megfontolásból fogalmazták meg az oktatási inklúziót, a fogyatékosok integrációját célozva (VARGA, 2015). Kérdés, hogy vannak-e korábbi törekvések, melyek elvezettek az 1994-es Szalamancai Nyilatkozathoz, mely az „Education for all” programban kifejezetten a fogyatékos és sajátos nevelési igényű gyermekek befogadását igyekezett előmozdítani. Ugyanakkor biztos, hogy korábbra kell visszatekinteni, ha a gyökereket keressük.

Nyomozásunk során a Szalamancai Nyilatkozatnál majd ötven évvel korábbi, de fontos lépésnek tekinthetjük a Nemzetek Szövetségének (mely az ENSZ előde volt) azon aktusát, mely során elfogadta az Egyetemes Emberi Jogok Nyilatkozatát. Ennek 26. cikkelye tartalmazza, hogy minden polgárnak joga van a megfelelő oktatáshoz nemtől, faji hovatartozástól (bőrszíntől) és a vallástól függetlenül. Itt azonban még nincs szó a későbbiekben megfogalmazott „fogyatékos integrációról”. De miért is fontos nekünk a Nemzetek Szövetsége az oktatási inklúzió szemszögéből? A Nemzetek Szövetsége létrehozását a párizsi békekonferencia írta elő 1919-ben (Magyarország 1922. augusztus 22-én kérte felvételét). A békés, versenyképes és erős Európa vízióját Wilson amerikai elnök az európai nemzetek integrációja mentén tartotta elképzelhetőnek, melyet a társadalmi és oktatási viszonyok átalakításán keresztül látott megoldhatónak. Tegyük hozzá, hogy a békés és versenyképes Európa feltételezhetően azért volt annyira fontos az Egyesült Államoknak, hogy ellensúlyozza az egyre erősödő orosz-szovjet fenyegetést. Innen máris két nyomot találhattunk a történelemben, mely segíthet megérteni a fogalom kialakulását és „jellemét”. Első nyom, hogy angolszász nyelvterületen alakult ki az a körvonal és váz, amit aztán különböző tartalmakkal töltöttek fel és melyet átemeltek az oktatásba is. Ez a kezdő aktus annak a felismerésében, hogy az oktatás annyira jelentős tényező az újkori történelemben is, hogy a politikának számolni kell vele. Erre bizonyíték lehet, hogy a későbbi Egyetemes Emberi Jogok Nyilatkozatában külön cikkelybe foglalják.

A másik fontos nyom, hogy maga a befogadás, az integráció, később pedig az inklúzió szó körül kumulálódott és ezek tekinthetők az oktatási inklúzió alapjainak sok szempontból. Az akkori mérvadó politikai elképzelések Európát valamilyen szinten egyesíteni, integrálni kívánták és felismerték, hogy ebből az oktatást sem hagyhatják ki. Sőt, az is egyértelmű, hogy ebben az oktatás, mint stratégiai ágazat, alapvető fontosságú.

Összegezve tehát láthatjuk, hogy megjelenik egy integrációs törekvés a békés világ és egységes, erős Európa víziója mentén, melynek megteremtésében az oktatással kapcsolatban igen korán igényeket fogalmaz meg a világpolitika (mint hogy pl., hogy alapvető emberi jog). Az oktatás, politika, gazdaság viszonyára a legjobb bizonyíték lehet az Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (angolul Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) párizsi székhelyű nemzetközi gazdasági szervezet, melynek Magyarország 1996 óta a tagja. Bizonyító ereje abban áll, hogy az OECD alapvetően gazdasági társulásként jött létre és talán az európai integráció legemblematikusabb szervezete, mely az oktatásra is komoly hatással van. Az OECD és az oktatás kapcsolata azonban felfedi azt a szálát, mellyel az oktatás erőteljesen a versenyképességhez kapcsolódik. A versenyképesség, a profit és az oktatás kapcsolata a pragmatikus angolszász megközelítés sajátja, mely már a kezdetektől fogva afelől közelít, hogy mindenkinek be kell szállnia a termelésbe és erőteljesen szem előtt tartja, hogy az integrációra fordított többletforrások megtérüljenek. Ebben a viszonyrendszerben az oktatással kapcsolatos elvárások sokkal inkább afelé tendálnak, hogy lehetővé tegyék a kereskedelmet, a termelést és talán kevésbé jelenik meg benne az idealisztikus filozófiai csapásvonal. Az OECD számára is, és minden ehhez csatlakozó törekvésnek a társadalmi felzárkóztatás azért fontos, hogy hatékonyabbá tegye a termelést azáltal, hogy minél többen veszik ki a részüket belőle (akár a fogyatékosok is). Erre több utalást is találunk az amerikai irodalomban. RUGGS, E. & HEBL, M. (2012) *Diversity, Inclusion, and Cultural Awareness for Classroom and Outreach Education* című tanulmányában kifejezetten befektetés és megtérülés viszonylatában is értékeli az inklúziós törekvések sikerességét, mely kimondható, hogy a hazai pedagógiai szemléletről eleinte elég idegen, hiszen a fogyatékosok integrációjáról nem szokás hazai viszonylatban „befektetés-megtérülés” aspektusából beszélni. Ennek oka lehet az eltérő oktatástörténeti fejlődés.

Tartozunk azonban egy kis „kitekintéssel”, ugyanis az európai integráció politikai elképzelése (mely alapvetően befolyásolta az oktatást is) nem új és nem amerikai ötlet és már Immanuel Kant fejében is felmerült 1795-ben, Az örök békéről c. értekezésében, mely feltételez egy „szuverén államok által létrehozott köztársaságot,” ami már egyfajta integrációs eszmének tekinthető. Említhetjük még Victor Hugo-t is, aki egy beszédében 1850. január 15-én az oktatásról szónokolt. Az oktatás szabadsága című előadásában Hugo arról beszél, hogy kívánatos az ingyenes, mindenki számára kötelező és elérhető oktatás (azaz alapvető emberi jogként értelmezhető). Ami fontos még, hogy Victor Hugo érvelésében az szerepelt a fő helyen, hogy a gyermekeknek joguk van a tanuláshoz, és ők jelentik egy ország jövőjét, tehát ha bújtatva is, de egyfajta társadalmi különbség csökkentéséről beszélt, melyet az oktatáson keresztül érdemes elkezdni és mely az ország jövőjének, versenyképességnek záloga. Ne feledjük, hogy ez ugyanaz a Victor Hugo, aki 1849-ben először használja a történelem során az Európai Egyesült Államok fogalmát!

Azonban sem Hugonak, sem Kantnak nem volt akkora politikai ereje, mint Wilson elnöknek, aki mindezt deklarálta 1919-ben. Ez a játékos, távoli kitekintés csak arra akart fényt deríteni, hogy „nincs új a nap alatt” és hogy ötletből a megvalósulás útján a legna-

gyobb támasz a politika és a hatalom az oktatás esetében is. Az pedig, hogy az egységes európai integráció, multikulturális társadalom csak egy délibáb vagy valós lehetőség, olyan kérdés, mellyel most nincs lehetőség foglalkozni, de feltétlenül egy kapcsolódási pont. Legyen ez a rövidke rész valóban csak egy kitekintés, hogy Európában már Amerika előtt is létezett a befogadás és inklúzió.

Az oktatási inklúzió története hazai viszonylatban

Az inkluzív és integrációs szemlélet kialakulásával kapcsolatban a magyar vonulat is feltételezhető, hiszen míg Wilson elnök az európai integráció érdekében tesz erőfeszítéseket és megfogalmazza az egyenlőség elvét az oktatásban, addig a rideg valóság az, hogy Magyarország éppen román megszállás alatt áll, Horthy az Antanttal folytat tárgyalásokat, majd bevonul Budapestre. Tehát hazánk erőforrásait kevésbé kötötték le abban a pillanatban az oktatási jogok, de talán ez általánosnak tekinthető a történelem azon szakaszában. Nem véletlen, hogy 1922-ben kérvényezte Magyarország a felvételét a Népszövetségbe, hiszen addigra indult el egyfajta fejlődés és konszolidáció – ez fontos nyomjelző lehet, hiszen a korábbiakban már említettük a Népszövetség oktatásra gyakorolt hatását. Klebelsberg Kuno vezényletével elindul egyfajta új irány az oktatáspolitikában, melyre a mai politika is elszerűen hivatkozik. Kérdés, hogy milyen viszonylatban. A hivatkozás az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára valamennyire azonban csúsztatásnak is tekinthető ebben az esetben, hiszen a 26. cikkelyét az oktatásról és nevelésről csak 1945-ben fogalmazzák meg, mint alapvető emberi jogot. Magyarország bizonyos tekintetben 1945-ben sem állt sokkal jobban erőforrások tekintetében, mint 1922-ben, elég csak a trianoni békeszerződésre gondolni, majd utána a II. világháború zárására. Mindez utalás arra, hogy a magyar történelem e szakaszában olyan háborús cselekmények zajlottak, melyek közel sem kedveztek az oktatásnak, főleg nem hozhatóak kontextusba az inklúzió magyarországi terjedésével.

Az oktatási inklúzióra azonban találhatunk nyomokat a magyar neveléstörténetben más időszakokban, hiszen a magyar gyógypedagógia már 1900 környékén Európában egyedülálló képzési rendszert alkotott. Ez jól mutatja, hogy komoly erőforrásokat irányítottak a szakemberképzésre és arra, hogy adekvát módon foglalkozzanak az értelmi deficit miatt leszakadókkal. Tehát, ha nem is az integráció felől, de felmerül annak az igénye, hogy mindenki részesüljön oktatásban. Gondoljunk csak Ranschburg Pál munkássága is, aki közelítette a magyar rendszert egy humanisztikusabb felépítés felé. A pártállami korszak és szovjet politika hatása aztán megtörte mindezt a lendületet és más irányt vett a magyar pedagógia, így a gyógypedagógia is. Ha az integrációt vesszük alapul, nagyot fordult az a paradigma, amire addig a magyar oktatás felépült. A munkaiskola, a szocialista embereszmény sokáig hatott a gyógypedagógiára, a fogyatékosok oktatására is, mely tükrében inkább az elkülönítés volt hangsúlyos, ezért ez a korszak nem feltétlenül az integráció terepe. A demokratikus berendezkedésű országokban a hetvenes évek felé egy új irányzat születik a pedagógiában, mely a hermeneutikus-pragmatikus irányzatként fogalmazható meg, majd a nyolcvanas évektől átveszi a konstruktív pedagógia kialakulásához. Ennek lényegi vonása, hogy szakítani próbál a pozitivisták szemlélettel és igyekszik az oktatás és nevelés folyamatát meta szinten vizsgálni, társadalmi és szociológiai irányzatból is közelítve. Hazánkba mindez kissé nehézkesen és nehezebben jutott csak el, hiszen

ekkor már a „nyugati” pedagógiában a konstruktivista pedagógia térhódítása figyelhető meg, melynek hivatalos megjelenése még váratott magára.

Ennek ellentmond azonban mindaz, hogy Magyarországra is beszivárognak természetesen e hatások, ha némi késéssel is. AEgy 1985-ös évi törvény az oktatásról már az integráció elvi lehetőségét is felveti. A rendszerváltást követően az ismeretek beáramlása már nem ütközött ideológiai nehézségekbe, így az 1993-as közoktatási törvény nagyot lépett előre. A hazai gyógypedagógiában a nemzetközi trendeknek megfelelően megjelenik a társadalmi hangsúly a fogyatékoság értelmezésében, ezen keresztül az esélyegyenlőség, majd a hátrányos helyzet fogalma és az integráció, mely elvezet az inkluzív szemlélet igényéhez, melyhez az oktatás és szakemberképzés is igyekszik alkalmazkodni.

Zárás

Belátható, hogy az oktatási inklúzió alapja a társadalmi befogadásnak, azaz a tágabb körben értelmezhető inklúzióknak, melyet már a politikai erők is igen korán felismertek. Azonban „jogerőre” csak a megfelelő hatalmak tudták emelni. A felsorolt politikai erők lépéseiből kitűnik, hogy inklúzió nélkül alaptalannak tekinthető minden olyan törekvés, mely erős, versenyképes, békés és multikulturális társadalmat kíván létrehozni. Győztesen talán az angol nyelvterülethez köthető „politika” emelkedett ki, ugyanis nagyon pragmatikus irányból közelíti a befogadást és így az oktatási inklúziót is. Ennek oka az, hogy markánsan számol azzal is, hogy vajon „mibe fog ez kerülni” a társadalomnak és hogy „miként fog megtérülni a befektetés.” Ez önmagában nem nevezhető sem pozitívnak sem elítélendőnek, hiszen talán a hazai programok is sikeresebbek lehetnének, ha ezt a faktort is vizsgálnánk. Emellett jogos az a felvetés is, hogy az inklúzióval a befogadónak is van teendője, munkája, melybe időt és pénzt kell fektetnie, így tehát jogos az igény, hogy az valamilyen módon és fokban „elszámolható” legyen. Bár ez kevésbé idealisztikus, mint Kant vagy Hugo elképzelése, azonban vitathatatlanul hatékony. Érdeemes lehetne a két közelítést ötvözni.

Hazánk esetében, tekintve az oktatástörténeti múltunkat, kissé idegen a fent említett nézet és befogadás, azonban látható az is, hogy már a rendszerváltás előtt megkezdődött törvényi szinten az oktatási inklúzió előkészítése. Magyarország tehát korán felismerte és elkötelezte magát a befogadás mellett. Vitathatatlanul európai szemlélettel voksolt amellett, hogy elfogadó és befogadó oktatási rendszert épít, hogy versenyképes és egységes legyen. Az más kérdés, hogy ez miként valósult vagy hiúsult meg. Jelenleg is futó kutatások mutatják, hogy még 25 év távlatából is van mit dolgozni akár a pedagógusok elfogadó attitűdjén. Az inklúzió az oktatásban is nagy feladat, melyet rengeteg faktor befolyásol. Azonban alapja a társadalmi elfogadásnak, így alapvetően szükséges, hiszen a globalizáció erősödő hatása miatt a multikulturális társadalom elkerülhetetlennek látszik, melyre az oktatásnak is időben fel kell készülnie hazánkban is.

IRODALOM

- HALÁSZ G. (2001) *Az oktatási rendszer*, Műcsarnok, Budapest.
- HALÁSZ G. (2009) *A nyolcvanas évtized a magyar oktatásban*.
Letöltés: <http://halaszg.ofi.hu/download/MTV%20tanulmany.htm> 2015.01.11
- KOVÁCS B. (2009) A kulturális sokszínűség kérdése a politikai filozófiában, *Korunk* vol. 3.–20. No. 3. pp. 24–36.
- KOZMA T. (2012) *Oktatáspolitikai Debrecen – Pécs*.
- KOZMA T. (2006): *Az összehasonlító neveléstudomány alapjai*, Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- N. KOVÁCS T. (2007) *Helyek, kultúrák, szövegek: a kulturális idegenség reprezentációjáról*. Csokonai Kiadó, Budapest.
- NÉMETH A. (2014) *A neveléstudomány főbb fejlődésmodelljei és tudományos irányzatai*.
Letöltés: <http://nevelstudomany.elte.hu/index.php/2013/02/nemeth-andras-a-nevelstudomany-fobb-fejlodesmodelljei-es-tudomanyos-iranyzatai> 2015. 01.01.
- NÉMETHNÉ TÓTH Á. (2009) : Tanári attitűdök és inkluzív nevelés, *Magyar Pedagógia* vol. 109.No. 2.pp. 105–120.
- PUKÁNSZKY B. (1996) Iskolaügy a felvilágosult abszolútizmus korában – In:
- PUKÁNSZKY BÉLA & NÉMETH ANDRÁS: *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.pp. 676.
- RÉTHY E. (2002) Speciális szükségletű gyermekek nevelése oktatása Európában - Az integráció és inklúzió elméleti és gyakorlati kérdései, *Magyar Pedagógia* vol. 102. No. 3. pp. 281–300.
- RUGGS, E. & HEBL, M. (2012) *Diversity, Inclusion, and Cultural Awareness for Classroom and Outreach Education*. In B. Bogue & E. Cady (Eds.). *Apply Research to Practice (ARP) Resources* pp.156 – 174.
- STALLER T. (1998) Az Európai Unió - humánökológiai gyökök In: KARIKÓ S. (1997): *Útban az Európai Unió felé*. PROGRESS Vállalkozásfejlesztő Alapítvány pp. 67–76.
- SZÜDI J. (2014) *A közoktatás változásai*, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- TOKAI A. (1999) Nemzeti tudat – nemzeti és etnikai folyamatok: Filozófia és pluralizmus, egyenlőség és különbözőségek, *Kisebbségkutatás* vol. 8. No. 1.
- VARGA A. (2015) *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata* PTE-BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék.